Следстви пайĕнчен

Айван пулас марччĕ

Çынна, уйрăмах палламаннине, шанни, ĕненни тепĕр чухне хамăра сиен кӳрет. Çакна аван пĕлетпĕр пулин те, пурпĕрех çак шухăшпа килĕшсе тăман утăмсем тăватпăр-ха. Кашни кун тенĕ пекех сенкер экрансем çинче тĕрлĕ вăрă, ултав ĕçĕсем çинчен каласа параççĕ. Анчах та пурнăçра вĕсемпе куçа-куçăн хамăр тĕл пулмасăр темшĕн çак хăрушлăха ăнланмастпăр-çке.

Акă Алевтина ятлă хĕрарăм та чикан майрисен ултавне пула пĕр пуссăрах тăрса юлчĕ. Ноябрь уйăхĕнче унăн килне икĕ чикан майри пырса кĕреççĕ, «вăхăтлăх пурăнма тесе» киле кĕртекене шыранă иккен вĕсем. Асăрханулла хĕрарăм вĕсене пӳрте кĕртме те шутламан, анчах та лешсем хăюллă пулнă çав.

Пĕр чикан майри Алевтинăн килне «пăснине» пĕлтерет. «Сирĕн çемьере нумай пулмасть такама операци туман-и-ха?» – ыйтать вăл. Алевтинăн упăшки пĕр кун маларах операци хыççăн киле килнĕччĕ çеç-ха. Куçĕ канăç паман ăна. Çакна пĕлни вара кил хуçи арăмне тĕлĕнмеллипех тĕлĕнтерет. Апла кусене ĕненес шухăш та вăйланать унăн.

Чикан майрисем пĕр стакан шыв ыйтаççĕ. Алевтина пӳрте кĕрет те, чикансем ун хыççăн кĕрсе тăнине тӳрех сисмест. Кусем вара кĕрсен «пăснă пӳрте тасатма» хатсем, качака çăмĕнчен çыхнă тутăр тата килти мĕн пур укçине ыйтаççĕ. Хĕрарăм малтанах 500 тенкĕ кăларса тыттарать çаксене. Анчах та аслăрах чикан майри ĕненмест, «мĕн пур укçине» тесе хыттăнрах калать. Алевтина тепĕр 4500 тенкĕ «тупать». Хăнасем кунпа та çырлахмаççĕ. «Куçран пăхсах пĕлетпĕр, санăн укçа татах пур, пар пурне те, «пăснă» пӳрте тасатаймăпăр», – теççĕ вĕсем. Хĕрарăм тĕплĕнрех пытарнă 9500 тенкĕ кăларса тыттарсан тин укçа ыйтма чарăнаççĕ.

Алевтина панă япаласене пурне те çăм тутăрпа чĕркесе вырăн çинчи минтер айне чиксе хураççĕ. Пилĕк кун укçа пăхмалла марррине ăнлантараççĕ айван чăваш хĕрарăмне. Кил хушшине тухса вара хĕрарăмăн çул çине тăвар сапмалла пулать, пурте çуран çӳрекен «суртра» вара 10 пăта çаптараççĕ ăна ултавçăсем. «Пысăк» ĕç туса ирттернĕ хыççăн майрасем машина çине ларса вĕçтереççĕ.

Пӳрте кĕнĕ Алевтина минтер айне пăхать: укçа çук çав унта, «тарнă»...

Районти шалти ĕçсен пайĕ вара сире, хисеплĕ вулакансем, питĕ тимлĕ те асăрхануллă пулмалли пирки тепĕр хут аса илтерет. Палламан çынсене курнă е вĕсемпе каласнă хыççăн машина номерĕсене астуса çырса юлма тăрăшăр. Çакă вара çӳлерех асăннă йышши преступленисене уçса пама пулăшать. Ют çынсене кил хушшине те, пӳрте пушшех те ан кĕртĕр. Япаласене те ан парăр.

Ултавлă ĕçсем, тĕрлĕ преступленисем тăвакан çынсем сахал мар. Акă иртнĕ 11 уйăхра çеç пирĕн следовательсем 189 уголовнăй ĕç пуçарнă. Вĕсенчен 98-шне вĕçленĕ ĕнтĕ. Айăплав пĕтĕмлетĕвĕсемпе суда 93 ĕç панă. Çак ĕçсем тăрăх пурĕ 101 çын йĕркене пăсни паллă. Çак тапхăрта пурĕ 6 уголовнăй ĕçе чарнă.

К. ПЕТРОВ,
районти шалти ĕçсен пайĕ çумĕнчи следстви уйрăмĕн начальникĕ.

Усăллă сĕнӳ-канаш

Сивĕне парăнмалла мар

Нумай пулмасть тăнă йĕпе-сапаллă çанталăк тӳрех хаяр сивĕсемпе ылмашăнчĕ. Çакă организмшăн хăйне майлă стресс, теççĕ врачсем. Анчах та сывлăхлă пулас текенсем валли ялане кирлĕ сĕнӳсем тупăнаççĕ.

Чирлес мар текенсем валли пĕрремĕш сĕнӳ вăл – çанталăк ыйтнă пек тăхăнасси. Хальхи вăхăтра синтетика материалсенчен çĕленĕ çипуç нумай. Анчах та çакнашкал кĕпе-йĕм тăхăннипе ӳт çинче парник эффекчĕ пулать: ӳт тарлать, тар синтетика материалĕ пур пирки пăсланаймасть. Сивĕре вара нӳрĕ ӳт часах шăнса та каять.

Çамрăксен, уйрăмах хĕрсен, сиенлĕ мода пур – калпаксăр, ăшă тумсăр тата ăшă атă-пушмаксăр çӳресси. Сивĕ çанталăкра вара çак «мода» питĕ килĕшӳсĕр тата организмшăн чи сиенли шутланать.

Хĕрарăмсене вара çак сивĕсенче пит çине крем ытлашши хулăм сĕрме сĕнмеççĕ специалистсем. Мĕншĕн тесен ӳт çинче хăйне май пленка йĕркеленет, пите сывлама памасть.

Сивĕ пулни паян-ыран грипп чирĕ те иртсе кайнине пĕлтермест-ха. Çавăнпа та профилактика мелĕсене пăхăнассине пăрахмалла мар. Рационта ыхра-сухан, витаминсем пулмалла. Çак вăхăтра йӳçĕтнĕ купăста та организмшăн питĕ усăллă. Пахча çимĕç, улма-çырла пирки те манмалла мар.

Шăннă организма вара алкоголь продукцийĕ пулăшнипе ăшăтмалла мар. Вĕри чей тата урасене ăшă тытни ытларах пулăшĕ.

Хăш-пĕр çынсен сивĕре куçсем шывланаççĕ. Вĕсене ирпе тата каçпа салтак тӳми чечекĕсене ярса вĕретнĕ шывпа е çăра чейпе çуса илни пулăшать. Сивĕ çилпе кушăрханă тутасене вара вăхăтлăха пыл сĕрсе илни усăллă. Хĕллехи вăхăтра теприсен сăмса часах хĕрелет. Каçсерен апат содипе вĕретнĕ шывран хатĕрленĕ хутăшпа ватăна е бинта йĕпетсе 15-20 минутлăх сăмса çине хуни, хыççăн сăмсана тутлăхлă (питательный) кремпа массаж туни çакăнтан хăтăлма пулăшать.

Сивĕ çанталăкра алăсем хăвăрт шăнаççĕ пулсан, вĕсене 10 минут хушши пĕрре сивĕрех, тепре вĕрирех шывра тытни пулăшать. Хыççăн вара А витаминлă крем сĕрмелле.

Г. СОКОЛОВА,
врач-инфекционист.

Редакци почтинчен

Мухтанатăп санпа, кукамай

Манăн кукамай – Елена Ильинична Макарова – 1948 çулхи чӳк уйăхĕн 7-мĕшĕнче Муркаш районĕнчи Кив Матьăк ялĕнче çуралнă. Унăн ашшĕ Элĕк район судĕнче секретарь пулса ĕçленĕ, амăшĕ колхозра вăй хунă. Кукамай çемьере ачасенчен чи кĕçĕнни пулнă. Вăл тăватă çулта чух унăн ашшĕ чирлесе вилнĕ.

Шкулта кукамай сакăр çул вĕреннĕ. «Тăхăнма çи-пуç çукчĕ. Капăр тумпа çӳресе курман хам ĕçлеме пуçличчен те», – тесе аса илет вăл.

Кукамай саккăрмĕш класс пĕтернĕ хыççăн Шупашкарти пир-авăр тĕртекен комбината ĕçлеме вырнаçнă. Çичĕ çула яхăн ĕçленĕ унта.

1971 çулхи пуш уйăхĕнче кукамай Сосновка ялĕнче пурăнакан Федор Никандрович Макарова качча тухнă. Хăйĕнчен 4 çул аслăрах упăшки питĕ ăста платник пулнă. Хăй вăхăтĕнче кукаçие çывăхри ялсенче пурăнакансем пӳрт-çурт лартма пулăшма чĕннĕ. Кукаçи салтакран таврăннă хыççăн тăватă çул хушши Архангельск облаçĕнче пулă тытнă çĕрте ĕçленĕ. «Эх, мĕн пысăкăш çуллă пулăсем ярса паратчĕ вăл посылкăпа. Кӳршĕсемпе пĕрле çисе киленеттĕмĕр», – теççĕ халĕ те кукаçин виçĕ йăмăкĕ ун çинчен аса илнĕ чух.

Кукаçипе кукамай пилĕк ача çуратса ӳстернĕ – икĕ хĕрпе виçĕ ывăл. Асли – манăн анне. Вăл вунă çулта чухне ашшĕ вăхăтсăр çĕре кĕнĕ. Ачасенчен кĕçĕнни – Лина аппа – тăхăр уйăхра çеç пулнă. Кукамай çине тиеннĕ вара йывăр лав. Унăн пĕччен пилĕк ачана ура çине тăратма тивнĕ. «Эпир нихăçан та çĕтĕк çӳремен, выçă та ларман. Анне йывăр пулнă, паллах, пире ытти çынсен ачисемпе тан çитĕнтерме. Вăл вăрттăн макăрнине эпĕ сахал мар курнă. Асли пулнă май, хам мĕн пултарнă таран аннене çăмăлтарах пултăр тесе пулăшаттăмччĕ», – тет манăн анне.

Кукамай 17 çул ытла Ильич ячĕпе хисепленекен колхозра сĕт турттаракан пулса ĕçленĕ. Малтанхи вăхăтра сĕт турттаракан машинăсем те, ĕне фермисенче холодильниксем те пулманçке. 40 литр кĕрекен сĕт янă бидонсене сивĕ шыв тултарнă пысăк таканасене лартнă. Çак бидонсене алă вĕççĕн йăтса трактор прицепĕ çине тиенĕ.

«Сĕт леçме Муркаша çӳренĕ. Ирпе тул çутăличчен килтен тухса каяттăмччĕ. Чылай чух каçпа тин каялла çавранса çитнĕ. Килте ачасем мĕнлеши тесе пĕрмай шухăшлаттăмччĕ», – аса илет кукамай.

Халĕ те урисем туртса ыратнă вăхăтра: «Трактор çинче урасене тăм илтернисем хăйсем çинчен систереççĕ», – тет вăл.

Лайăх ĕçленĕшĕн кукамая колхоз правленийĕ Тав çырăвĕ парса хисеп тунă. Вăл «Ĕç ветеранĕ» ят илме тивĕç пулнă. Тата унăн «Ача амăшĕ» медаль те пур.

Мĕн ачаранпах кукамай тĕрлеме юратнă. Çак ĕçе вăл темĕнле йывăр вăхăтра та пăрахман. Вăл халĕ те тĕрлет, чĕнтĕрсем çыхать. Тĕрленĕ карсем, минтер пичĕсем, чĕнтĕрлĕ çивиттисем тата ытти тĕрлĕ ал ĕçĕсем питĕ нумай кукамайăн. Унăн пӳртне кĕрсен хăвна юмахри пекех туятăн. Унăн ал ĕçĕсене тĕрлĕ выставкăсене илсе каяççĕ.

Кукамай хăйĕн тăван амăшне те пăхать. Ватă кукамай 96 çула çывхарать. Унăн сывлăхĕ хавшак: хăлхи япăх илтет, куçĕ начар курать.

Хальлĕхе кукамайăн 5 мăнук. Эпĕ вĕсенчен чи асли. Мана ятне те кукамай ячĕпех панă. Эпĕ те кукамай пекех тĕрĕ тĕрлеме юрататăп. Кукамай патне хăнана час-часах кайса пулăшма тăрăшатăп. Вăл пĕçернĕ кукăль-çăмаха питĕ килĕштеретĕп. Вăл ӳстерекен чечексем çине пăхса киленетĕп.

Лена САВАТЕЕВА,
Тойкилтĕ шкулĕнче вĕренекен.

Ялкорсем çыраççĕ

Мухтава тивĕçлĕ çын

Калерия Петровна тесен, Шаптак тăрăхĕнче ăна кам пĕлмест пулĕ? Вăрнарти ял хуçалăх техникумне пĕтернĕ çамрăк хĕр Ленин ячĕпе хисепленекен хуçалăхăн ĕне фермине ĕçлеме пуçлать, вылăх-чĕрлĕхпе çынпа калаçнă пек ăшшăн калаçать. Пĕчĕклех нимĕнле ĕçрен те пăрăнманскер, фермăра пĕтĕм вăй-халне парса ĕçлет.

Вăл вăхăтра фермăра Д. Яруткова ветеринар ĕçленĕ, çамрăк хĕре пулăшса, вĕрентсе пынă вăл. Фермăра ĕçлеме нихăçан та çăмăл пулман. Çамрăк хĕр вара йывăрлăхсене пăхман, тăрăшнă. Фермăра ĕçленĕ вăхăтрах çĕрле е канмалли кунсенче те алă усса ларман: килте те ĕçĕ мăй таранах, ялти çынсен вылăхне те сыватма пулăшмалла. Яланах ĕçре, яланах халăхпа пĕрле, пулăшу ыйтакан патне те вăхăтра çитмелле. Д. Яруткова тивĕçлĕ канăва тухсан, Калерия Петровна Димитриеван татах та ĕç хушăнать. Ветеринар ĕçне те, осеменатор ĕçне те пĕчченех пурнăçласа пымалла.

Ăçтан тупать-ши вăй-халне çак чăннипех те мухтава тивĕçлĕ хĕрарăм? Темĕнле халран кайсан та ывăннине çынна кăтартмасть. Ферма ĕçченĕсем те, ял çыннисем те мухтанаççĕ унпа. Çакăн пек ĕçчен те кăмăллă çынсен пурнăçра телейĕ те çывăх пултăрччĕ.

М. НИКОЛАЕВА, Тойкилтĕ библиотекин ертӳçи.

Çĕр ĕçченĕн çулталăкĕ

Уява çĕр ĕçченĕсене чĕнтĕмĕр

Кăçалхи çул президент указĕпе Çĕр ĕçченĕн çулталăкĕ ячĕпе иртет. Çавна шута илсе Москакассинчи Культура çуртне иртнĕ кунсенче çĕр ĕçченĕсене йыхравларăмăр.

Чи малтанах Оксана Столярова библиотекарь çĕр ĕçне, çĕр ĕçченĕсене халалланă кĕнекесен выставкипе паллаштарчĕ. Ял тăрăхĕн аслă специалисчĕ Рена Малькова çак йывăр та пархатарлă ĕçре нумай çул вăй хуракансене тав сăмахĕ каларĕ. Вĕсене халалласа илемлĕ юрă-кĕвĕ сахал мар шăранчĕ уяв каçĕнче. Тăрăшрĕç «Шусăм» артисчĕсем. Оксана Столярова вара Аслă Çĕнтерӳ кунĕ 65 çул тултарнине халалласа çĕр ĕçченĕсем умĕнче амăшĕ ывăлĕн палăкĕ умĕнче ывăлĕпе калаçни çинчен монолог вуласа пачĕ. Залра ларакансен пичĕсем тăрăх вăраххăн куççуль юхса анни монолог чĕресем витĕр тухнине пĕлтерчĕ.

Хăй вăхăтĕнче ял хуçалăхне çĕклессишĕн уй-хирте, фермăсенче пĕтĕм вăя хурса ĕçленисен ячĕсене асăнмасăр иртмерĕç уяв каçĕнче. Темĕнле йывăрлăх умĕнче те ал усман вĕсем, ырми-канми тăрăшнă. Уявра «Передовик» хуçалăхăн ертӳçисем пуласса шаннăччĕ, шел пулин те, хăнасем вĕсене кĕтсе илеймерĕç.

Уява вара хăнасене çавра сĕтел хушшинче чейпе хăналаса вĕçлерĕç культура ĕçченĕсем.

Г. ГОЛУБЕВА, Москакассинчи Культура çурчĕн тата хĕрарăмсен канашĕн ертӳçи.

Вулакансен пултарулăхĕ

«Аннесем çинчен» ярăмран

Ман анне – вĕрентекен,
Кунĕн-çĕрĕн ĕçлекен.
Çывăрмасть вăл каçсерен,
Шеллеп ăна чĕререн.

Шкулта урок вĕрентен,
Килте тетрадь тĕрĕслен.
Пурте лайăх вĕренсен
Хĕпĕртетĕн чĕререн.

Анастасия ИВАНОВА.
Ильинка шкулĕ, 3 класс.

Ман юратнă анне пур,
Вăл чипер те пит маттур.
Юрламашкăн юратать,
Акăш пек хитре ташлать.

Света ЯРТЕЕВА.
Ильинка шкулĕ, 3 класс.

Ӳпкелешет Хĕл Мучи

Ĕнер кăначчĕ тăпăл-тăпăл
Чăваш матки утатчĕ хапăл,
Йăлтăр хĕвел кулатчĕ
ăшшăн.
Хурсем кӳлленчĕк умĕнче
Ташлатчĕç çунатне сарса.
Вашаватлăн çул парса
Амине аçи: «Пĕр саншăн
Усăп,– терĕ,– уличе».

Паян, мур, мĕн килсе тухрĕ?
Юлашки Хĕл Мучи пухрĕ
Кутăн-пуçăн кутăнне:
Маткана пырса тустарчĕ,
Арки-марки çурса урчĕ...
Ним тума çукки енне
Кăпăш юр пĕрчисене
Тип вара хĕвсе пытарчĕ.

Василий МАКСИМОВ.